

Małgorzata Wieczorek

Nawyki pisarski jako element funkcjonalności pisma ręcznego w badaniach metodą graficzno-porównawczą

Wstęp

Pismo jest jedną z najistotniejszych „zdobyczy” ludzkości, gdyż w swej głównej istocie umożliwia porozumiewanie się, czym niewątpliwie usprawnia wzajemną komunikację ludzi. Jest niczym innym, jak ustalonym przez określoną społeczność systemem umownych znaków, za pomocą których przedstawiany jest język mówiony i ludzkie myśli. Stanowi swego rodzaju zmaterializowaną postać myśli ludzkich oraz mowy. Zanim powstało pismo, do przekazywania mowy i myśli służyły obrazki oraz zrozumiałe dla danej społeczności uprzednio uzgodnione symbole.¹ Pismo jest stosunkowo nową zdobyczą cywilizacyjną. Rene Etiemble trafnie zauważył „Podczas, gdy ludzie rodzą się i umierają od milionów lat, piszą dopiero od sześciu tysięcy”. Dziś trudno sobie wyobrazić człowieka, który nie posługuje się pismem jako sposobem komunikowania się. Wraz z upowszechnieniem się pisma, ludzkość zaczęła interesować się bliżej tym przekąźnikiem mowy i myśli. Z czasem badania nad pismem zyskały rangę rozważań quasi-naukowych, zmierzających do zgłębienia jego tajników w różnych obszarach badawczych. Kryminalistyczne badania pisma ręcznego zainteresowane są głównie walorami identyfikacyjnymi pisma. Jako biegły sądowy z dziedziny badania pisma ręcznego i dokumentów jestem świadoma możliwości, jakie daje nam pismo ręczne w tej płaszczyźnie oraz płynących z tego korzyści m.in. dla organów i stron postępowania sądowego. W swojej praktyce badań nad pismem spotykam się z wielością poglądów dotyczących jego potencjału w przedmiotowym zakresie. Nierzadko w konkretnych sprawach dokument, jakim dysponują strony lub organy procesowe, stanowi jedyne wiarygodne źródło dowodowe, zaś od pozytywnej lub negatywnej identyfikacji jego autora zależy dalszy tok postępowania w sprawie².

¹ Por: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Pismo>.

² Pod pojęciem pozytywnej identyfikacji rozumiem kategoryczne ustalenie autentyczności lub wykonawstwa określonej osoby w stosunku do będącego przedmiotem badań rękopisu zaś pod pojęciem negatywnej identyfikacji rozumiem kategoryczne wykluczenie autentyczności badanego podpisu lub autorstwa określonej osoby w stosunku kwestionowanego rękopisu.

W ramach niniejszego opracowania postanowiłam, analizując nawyk pisarski, zmierzyć się z odpowiedzią na pytania dotyczące zagadnień funkcjonalności pisma ręcznego w badaniach prowadzonych metodą graficzno-porównawczą. Powodem do podjęcia niniejszych rozważań stała się chęć udzielenia szerszemu gronu wyjaśnień, dotyczących kwestii, moim zdaniem najistotniejszej, a mianowicie co jest przedmiotem badań porównawczych w ramach tej metody. Czy każdy rękopis dostarczony do badań nadaje się do pozytywnej lub negatywnej jego weryfikacji w ramach metody graficzno-porównawczej. Jakie cechy pisma determinują proces badawczy. W ramach niniejszego opracowania podejmę rozważania nad nawykiem pisarskim jako elementem funkcjonalności pisma ręcznego w badaniach porównawczych. Na potrzeby niniejszego opracowania jako funkcjonalne uznaję pismo nadające się do kategoriycznego ustalenia lub kategoriycznego wykluczenia autentyczności skonkretyzowanego podpisu, lub autorstwa określonej osoby w stosunku do rękopisu stanowiącego przedmiot badań.

Od Locarda do metody graficzno-porównawczej

Metoda graficzno-porównawcza badania pisma ręcznego, którą będę się zajmowała w ramach niniejszego opracowania, nie jest i nie była w przeszłości jedyną metodą analizy pisma ręcznego, nakierowaną na identyfikację autora. Niewątpliwie jest ona jedną z ewolucyjnie najmłodszych metod ekspertyz pisma ręcznego³, lecz w piśmiennictwie przedmiotu powszechnie akceptowany jest pogląd, iż jest ona swego rodzaju kontynuacją historycznie wcześniejszych metod badania pisma⁴. Analizując metody badania pisma ręcznego, które zyskały sobie popularność wraz z rozwojem zainteresowania pismem jako podstawą identyfikacji konkretnego człowieka, w pierwszej kolejności wskazać należy na metodę analizy zmienności, opracowaną przez E. Locarda. Wskazany autor wyznawał zasadę, zgodnie z którą „każdy kontakt pozostawia ślad”. Opracowana przez Locarda metoda badania pisma ręcznego wykorzystywana była głównie w badaniach identyfikacyjnych podpisów. W swej metodzie autor wykorzystał tzw. model jednostkowy, którym w istocie był podpis kwestionowany oraz tzw. model rozmyty, tj. model podpisu porównawczego⁵. Metoda Locarda polega na liczbowym wyrażeniu tych

³ Z. Kegel, *Dowód z ekspertyz pismoznawczej w polskim procesie karnym*, Wrocław 1973, s. 94 i n.

⁴ *Ibidem*.

⁵ M. Owoc, *Modele matematyczne w ekspertyzie podpisów*, [w:] *Problematyka Dowodu z ekspertyz dokumentów*, t. 2, (red.) Z. Kegel. Wrocław 2002 s. 279 i n. oraz S. Skubisz-Ślusarczyk, *Przegląd metod badawczych wykorzystywanych w badaniach pisma ręcznego w Polsce*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”, Wrocław 2015 s. 160.

wszystkich cech podpisów, które na to pozwalają⁶. W przebiegu badań liczbowo ujęte cechy podpisów – kwestionowanego i porównawczego – zestawione zostają w tabeli. Gdy liczby wyrażające cechy podpisu kwestionowanego mieszczą się w zakresie zmienności cech podpisów porównawczych albo nieznacznie poza ten zakres wykraczają, badany podpis może być autentyczny. Jeśli natomiast większość cech podpisu kwestionowanego nie mieści się w zakresie zmienności podpisów porównawczych, to autentyczność przedmiotowej sygnatury jest mało prawdopodobna⁷.

Kolejną chronologicznie metodą badania pisma ręcznego, która zyskała sobie zwolenników, była metoda linii prostych Duystera. Miała ona zastosowanie do badania nieczytelnych podpisów i paraf (skrajnie skróconych podpisów). Badania pisma ręcznego z wykorzystaniem wskazanej metody polegały na przedłużeniu poszczególnych gramm badanego podpisu tak, aby uzyskać kilkanaście linii prostych, przecinających się w jednym lub kilku punktach⁸. Przedmiotowa metoda zakładała, iż w autentycznych podpisach układ linii wykreślonych podczas badania jest zbieżny bądź podobny, co wyraża się w zbliżonych wartościach kątów utworzonych przez przecinające się linie⁹. Sam twórca wskazanej metody zastrzegał, iż nie może być ona wykorzystywana w badaniach podpisów sfalszowanych przez przekopiowanie lub w przypadkach tzw. autofalszerstwa¹⁰. Analizując metody badania pisma ręcznego nie należy zapominać o metodzie projekcji geometrycznej Brosso-na¹¹. Wskazaną metodę badania pisma ręcznego zalicza się do tzw. porównawczych metod badania podpisów. W swej istocie polega ona na nakładaniu na podpis kwestionowany i podpisy porównawcze arkuszy kalki technicznej, na której zaznacza się tzw. punkty gabarytowe, tj. w istocie najbardziej wysunięte na zewnątrz punkty badanego podpisu lub parafy. Po połączeniu punktów uzyskuje się czworobok, który dzieli się na cztery trójkąty przez wykreślenie przekątnych. W autentycznych podpisach utworzone trójkąty są do siebie podobne, natomiast różnią się w podpisach sfalszowanych¹². Młodsza „siostrą” metody graficzno-porównawczej badania pisma jest metoda figur geometrycznych, inaczej określana jako metoda badań geometryczno-strukturalnych. Należy ona do tzw. metod grafometrycznych badania pisma ręcznego. Stosowana była do badań porównawczych podpisów i polegała na wyznaczeniu pewnych punktów na podpisie kwestionowanym i podpisach porównawczych. Punkty w ramach tej metody łączy się w figury geometrycz-

⁶ Por. S. Skubisz-Ślusarczyk, op. cit., s.160.

⁷ Por. ibidem, s. 160 i n.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ A. Koziczak, *Metody pomiarowe w badaniach pismoznawczych*, Kraków 1997 s. 56.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem, s. 56–57.

ne, których rodzaj nie jest z góry określony i zależał od konstrukcji badanego podpisu. Istotną kwestią w zakresie przedmiotowej metody badawczej jest, aby w podpisach porównawczych wyznaczyć figury według tych samych zasad. Zgodnie z przyjętymi założeniami, podobieństwo figur powstałych w wyniku procesu badawczego w materiale dowodowym oraz w materiale porównawczym wskazywać miało na sporządzenie badanych podpisów przez tę samą osobę¹³. Metoda graficzno-porównawcza¹⁴ badania pisma ręcznego nie powstała w oderwaniu od metod poprzedzających ją chronologicznie, lecz stanowi ich swego rodzaju rozwinięcie. Skupiła ona swą uwagę przede wszystkim na cechach pisma dowodowego oraz porównawczego. Konsekwencją tego podejścia jest wykształcenie się zasad pozwalających na badanie pisma ręcznego w sposób wszechstronny, obejmujący różne cechy grafizmu. W katalogu cech pisma wyróżniono kilkaset, które sklasyfikowano w pięć głównych grup badawczych, którymi są cechy: syntetyczne, topograficzne, motoryczne, mierzalne oraz konstrukcyjne. Analizie porównawczej poddawane są wszystkie cechy występujące w piśmie, a wagę ich zgodności lub różnice w materiale kwestionowanym i porównawczym ocenia się w sposób indywidualny, analizując konkretny przypadek badawczy. Metoda graficzno-porównawcza badania pisma ręcznego wychodzi z założenia, że pomiędzy pismem a mową piszącego istnieje jedność, która łączy ekspertyzę pismoznawczą z badaniami językoznawczymi. Badając tekst, zwraca się uwagę na m.in. nawyki pisarskie, które kształtują się w procesie personalizacji pisma ręcznego. Powstają one u każdego człowieka pod wpływem wielu czynników, np. poczucia estetyki, przejrzystości tekstu, cech szczególnych aparatu piszącego itp. W ramach badań zwraca się uwagę zwłaszcza na analizę:

- leksykalną, gramatyczną, składniową i morfologiczną tekstu,
- topografii pisma, czyli rozmieszczenia pisma na podłożu,
- materiałów użytych do sporządzenia dokumentu,
- innych tzw. cech ogólnych pisma,
- tzw. cech szczególnych pisma¹⁵.

Wydolność metody graficzno-porównawczej w procesie identyfikacji autora została pozytywnie zweryfikowana przez ośrodki badawcze, działające w kraju oraz za granicą. Do najbardziej spektakularnych badań wydolności tej metody przyczynił się J.H. Rogers, który w 1970 r. dokonał obliczeń statystycznych dowodząc, że prawdopodobieństwo powtórzenia się dwóch grafizmów wymaga nieobliczalnie wielkiej liczby badanych próbek pisma. Zdaniem wskazanego autora prawdopodobieństwo wynosi około 30³⁰ czyli około 2.056 z 41 zerami. W Polsce badania na mniejszą skalę przeprowadzono

¹³ Por. S. Skubisz-Ślusarczyk, op. cit., s. 160 i n.

¹⁴ Por. A. Koziczak, op. cit., s.58–59 oraz S. Skubisz-Ślusarczyk, op. cit., s. 160 i n.

¹⁵ Z. Kegel, op. cit., s. 94 oraz 98–99.

w sprawach „Janki”, „Wampir” „Otwock”, w których porównano ze sobą setki tysięcy pism. Ani razu nie natrafiono na pisma identyczne”¹⁶.

Nawyk pisarki jako przedmiot badań w ramach metody graficzno-porównawczej

Pismo z kryminalistycznego punktu widzenia jest osobniczo zindywidualizowanym śladem psychofizycznym człowieka¹⁷. Przytoczone twierdzenie zawiera w sobie założenie, iż grafizm jednostki stanowi swego rodzaju zbiór jej jedynek i właściwych zespołów cech konstrukcyjnych, topograficznych, motorycznych i mierzalnych. Czym jest zatem proces personalizacji pisma i jakie czynniki wpływają na jego cechy. W obecnym stanie wiedzy wiemy, iż możliwość wykonywania czynności o wysokim stopniu organizacji, do których m.in. zaliczyć należy akt pisania, zależy od działania odpowiednich ośrodków mózgowych człowieka¹⁸. Przyjmuje się, iż w wieku wczesnego dzieciństwa system nerwowy człowieka nie jest jeszcze wystarczająco rozwinięty, w związku z czym człowiek na tym etapie swojego życia nie posiada zdolności do wykonywania czynności o złożonym charakterze, do których zaliczać można m.in. zdolność pisania¹⁹. W początkowym etapie uczenia się, czynności które człowiek zaczyna wykonywać po raz pierwszy nie stanowią zwięzłej całości. Dla dziecka, które uczy się pisać poszczególne części składowe danego znaku graficznego traktowane są jako odrębne czynności²⁰. Ucząc się kreślić cyfrę 1 – dziecko wykona przynajmniej dwie niezależne od siebie czynności, z których każda zostanie wyraźnie zakończona przed rozpoczęciem kolejnej. Z moich własnych obserwacji wynika, iż opisaną fragmentaryzację czynności dostrzec można również podczas procesu uczenia się przez osoby biologicznie dorosłe, pisania w nowym języku o odmiennej strukturze graficznej, np. osoba pisząca alfabetem łacińskim uczy się pisać cyrylicą. W miarę jak postępuje proces uczenia się, ilość fragmentarycznych ruchów niezbędnych do wykonania danej czynności zmniejsza się, zaś kolejne pojedyncze ruchy zaczynają tworzyć zespoły „zlewające” się w całość²¹. W pierwszym

¹⁶ J. Bartosiewicz, *Problematyka błędów w badaniach porównawczych pisma ręcznego i podpisów*, „Problemy Kryminalistyki” 1994, nr 206, s. 7.

¹⁷ E. Gruza, M. Goc, J. Moszczyński, *Kryminalistyka – czyli rzez o metodach śledczych*, Warszawa 2008 r. s. 373.

¹⁸ Por. M. Maruszewski, J. Reykowski, T. Tomaszewski, *Psychologia jako nauka o człowieku*, Warszawa 1967, s. 281 oraz J. Koszelak, *Zmiany Parametrów podpisów uproszczonych i paraf w warunkach wyłączzonego automatyzmu kreślenia*, [w:] *Zeszyty metodyczne badania dokumentów*, Warszawa 2003 r. nr 18 s. 61.

¹⁹ J. Koszelak, op. cit., s. 61.

²⁰ Ibidem.

²¹ Por. ibidem.

etapie uczenia się pisania człowiek stara się wiernie odwzorować cechy pisma wzorcowego”. Zazwyczaj na wskazanym etapie następuje odwzorowywanie cech pisma nauczyciela²². W późniejszym etapie uczenia się, gdy człowiek opanuje i wyćwaczy umiejętność pisania, następuje proces personalizacji pisma, który oznacza nie mniej nie więcej, jak wykształcenie się zindywidualizowanych cech pisma konkretnego człowieka. Człowiek, który opanował już czynność pisania, osiąga lepsze efekty w tej sztuce. Podnosi klasę pisma czy jego walory estetyczne, czytelność, jednocześnie zużywając na wskazane czynności znacznie mniej energii niż w początkowym stadium procesu nauki tej czynności²³. We wstępnym stadium nauki pisania człowiek koncentruje swą uwagę na poszczególnych ruchach i ich kolejności. Potrzebuje dla prawidłowego sterowania swymi ruchami szeregu bodźców i informacji²⁴. Początkowo proces pisania wzbudza wiele emocji i jest czynnikiem stresogennym dla uczącego się. Z czasem jednak czynności wszystkich organów uczestniczących w akcie pisania „współgrają” ze sobą i stają się niejako automatyczne. Jeśli te same czynności człowiek powtarza wielokrotnie w danych lub podobnych warunkach, umiejętność przekształca się w nawyk. Jako nawyk zwykło się określać takie czynności, przy których wykonywaniu udział świadomości jest znacznie ograniczony, wykonywane są w zasadzie bezwiednie²⁵. Najwyższą formę nawyku określa się jako automatyzację ruchu kierującego²⁶. W piśmiennictwie przedmiotu podkreśla się, iż w akcie pisania proces decyzyjny i czynności złożone przeważnie kierowane są świadomością, np. człowiek ma świadomość konieczności złożenia podpisu i tym procesem świadomie kieruje, natomiast same ruchy aparatu piszącego kreślące kolejne znaki graficzne oraz ich zespoły wykonywane są automatycznie²⁷. Istotną cechą czynności nawykowych jest ich swego rodzaju stałość, która przejawia się m.in. w tym, iż czynności zautomatyzowane, pomimo zmiany warunków zewnętrznych, zachowują swój przebieg nie tracąc zasadniczych właściwości. Mimo wpływu wielu czynników, np. stan fizyczny, choroba, silny stan emocjonalny ulegają zmianie ogólny obraz pisma czy podpisu, wielkość pisma lub płynności linii kreślącej przy jednoczesnym zachowaniu się w piśmie cech najbardziej stabilnych i zindywidualizowanych danego autora²⁸. Analizując założenia metody graficzno-porównawczej badania pisma ręcznego nie sposób nie dostrzec, iż opiera się ona na wielopłaszczyznowym porównywaniu

²² Przedmiotowe twierdzenie autorka opiera na swoich własnych spostrzeżeniach popartych badaniami grafizmu matki i dziecka na potrzeby publikacji „Spadek po matce cechy wspólne w grafizmie matki i dziecka”, Kryminograf, Katowice 2015.

²³ Podobnie J. Koszelak, op. cit., s. 62.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Por. ibidem, s. 62.

²⁶ Por. ibidem.

²⁷ Por. ibidem.

²⁸ Ibidem.

cech pisma. W ramach przedmiotowej czynności badacz podejmuje starania w celu wyodrębnienia tych cech, które są ściśle spersonalizowane, tj. charakterystyczne wyłącznie dla grafizmu określonej osoby, ale nie jest to jedyna rola badacza. Jak trafnie podkreśla T. Widła, typowa analiza graficzno-porównawcza polega na ustaleniu nawyku pisarskiego na podstawie pisma²⁹. W toku przeprowadzanej analizy porównawczej nie ustala się jedynie samego podobieństwa materiału dowodowego do materiału porównawczego, gdyż samo podobieństwo może być wynikiem udanego naśladownictwa³⁰. Bada się natomiast, jakie prawidłowości kierowały powstaniem tekstu porównawczego i sprawdza, czy powstaniem tekstu kwestionowanego rządził ten sam nawyk pisarski³¹. Osobiście podzielam pogląd wskazanego autora, zgodnie z którym „jeśli taki sam kształt liter był wynikiem odmiennych nawyków, mamy do czynienia z ewidentnym fałszerstwem”³². „Analizując różne aspekty pisma, przede wszystkim staramy się ustalić nawyki pisarskie, np. w którą stronę prowadzona jest ręka, odśrodkowo czy dośrodkowo”³³. W kontekście niniejszej opracowania, jako funkcjonalne w badaniach porównawczych pisma ręcznego wykonywanych metodą graficzno-porównawczą należy uznać pismo, które zawierało będzie cechy nawykowe tj. cechy tak stabilne, iż pomimo zmieniających się warunków zewnętrznych lub wewnętrznych jednostki będzie się dało je wyodrębnić. Ale jak silny jest nawyk pisarski. Czy piszący dla potrzeby danej chwili jest w stanie swobodnie modyfikować pismo. W wyjaśnieniu przedmiotowej kwestii posłużę się badaniami A. Łuszczuka prowadzonymi w 1992 r., w trakcie których potwierdzone zostało, że nawet w piśmie stenograficznym, mimo jasno określonych wymogów i zasad, ujawniają się cechy charakterystyczne dla pisma danego autora. Wśród wskazanych cech można wymienić m.in.: cieniowanie, naciskowość, kształt i wielkość elementów nad- i podlinijnych³⁴. W. Porcz w 2001 r. porównał próbki pisma: nakreślone piśmem zwykłym, piśmem kreślonym na wzór druku oraz wielkimi literami zbudowanymi za pomocą linii prostych kreślonych przy linijce – pochodzące od 61 osób. Za pomocą metody porównawczej potwierdzony został „fakt mimowolnego przenoszenia cech indywidualnych z pisma drukowanego na pismo przy linijce”³⁵. Wśród elementów pisma powtarzających się, zdaniem przywołanego autora, można wymienić: sposób rozmieszczenia całości tekstu oraz jego fragmentów na podłożu pisarskim podczas procesu pisania (szczególnie tytuły, podpisy, akapity), sposób wyróż-

²⁹ T. Widła – wywiad „Od pisma do człowieka”, <https://www.us.edu.pl/od-pisma-do-czlowieka>.

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem.

³² Ibidem.

³³ Ibidem.

³⁴ Z. Góska, *Psychometryczne właściwości Analizy pisma ręcznego – przegląd badań*, [w:] *Psychologica*, Warszawa 2007, nr 7, s. 301.

³⁵ Ibidem.

niania tytułów i podpisów, sposób rozmieszczenia znaków interpunkcyjnych, formaty dat, elementy diakrytyczne liter i inne³⁶.

W trakcie własnej pracy badawczej miałam okazję również potwierdzić zasadność twierdzeń, iż pismo każdej osoby jest swego rodzaju zespołem silnych nawyków, które dla potrzeby danej sytuacji bardzo trudno jest zmienić korzystając ze świadomości. Na poparcie stawianej tezy poniżej przedstawię przykłady grafizmów osób o silnych nawykowych cechach, które widoczne są pomimo upływu wielu lat.

Nawyki pisarskie na przykładzie zapisów wykonanych przez tę samą osobę (kobietę) w różnych okresach czasowych na przestrzeni 14 lat.

R1 zapis wykonany w 2007

R2 zapis wykonany w 1993 r.

R3 zapis wykonany 1996 r.

R4 zapis wykonany w 2000 r.

R5 zapis wykonany 2003 r.

R6 zapis wykonany w 2005 r.

W zaprezentowanym powyżej materiale widoczny jest silnie utrwalony nawyk pisarski autorki. Pomimo upływu lat i zmieniających się warunków otaczającej ją rzeczywistość oraz prawdopodobnie odmiennych warunków, w których przebiegał proces pisania w przedstawionych powyżej próbkach pisma, zauważyć można tę samą wielkość pisma, kąt jego kreślenia oraz impuls pisarski. Niezmienna pozostała klasa pisma oraz jego czytelność. Autorka inicjuje w ten sam sposób owale w małych literach -a-, modeluje trzony badanych znaków graficznych, łączy i modeluje grammy małych liter -r- oraz małych liter -b-. Za nawykową cechę grafizmu tej autorki uznać należy również ruch zamachowy ręki inicjujący trzony w małych literach -b- oraz sposób usytuowania gramm bocznych w badanych znakach graficznych. Opisane cechy pisania zachowały swą stabilność w grafizmie badanej probantki przez okres co najmniej 14 lat. Zaprezentowane próbki pisma wypełniają przesłanki funkcjonalności pisma w badaniach porównawczych pisma ręcznego.

³⁶ Ibidem.

Nawyki pisarskie na przykładzie paraf wykonanych przez tę samą osobę (kobietę) w różnych okresach czasowych na przestrzeni 14 lat.

R1 parafa pochodząca z 1993

R2 Parafa pochodząca z 1996 r.

R3 Parafa pochodząca z 1997 r.

R4 parafa pochodząca z 1999 r.

R5 parafa pochodząca z 2001 r.

R6 parafa pochodząca z 2007 r.

Zestawione powyższe wzory paraf stanowią obraz nawykowych cech grafizmu autorki. Jako nawykowy we wzorach przedmiotowych paraf potraktować należy ogólny obraz paraf, modelunek poszczególnych ich gramm składowych, ilość gramm w parafach, modelunek grammy końcowej oraz sposób inicjacji paraf, tendencję linii podstawowej paraf oraz sposób łączenia gramm składowych w parafach. Opisane cechy paraf zachowały swą stabilność przez okres 14 lat, co niejako zdaje się przeczyć tezie, iż parafy jako skrajnie skrócona wersja podpisu nie posiadają cech tak stabilnych i nawykowych, jakie dostrzec można w pełnobrzmiących podpisach czy rękopisach dłuższych. Do cech, które nie wykazywały stabilności w różnych okresach czasowych w zaprezentowanych wzorach paraf zaliczyć należy kąt kreślenia paraf oraz pewne zależności pomiarowe pomiędzy grammami składowymi. Fakt zaistnienia powołanych różnic nie zmniejsza funkcjonalności zaprezentowanego materiału w badaniach porównawczych pisma ręcznego, gdyż jest on obrazem stabilnych i nawykowych cech grafizmu.

Nawyki pisarskie na przykładzie zapisów wykonanych przez tę samą osobę (mężczyznę) w różnych okresach czasowych na przestrzeni 18 lat.

R1 zapis pochodzący z 1998 r.

R2 zapis pochodzący z 2002 r.

R3 zapis pochodzący z 2008 r.

R4 zapis pochodzący z 2013 r.

R5 zapis pochodzący z 2015 r.

R6 zapis pochodzący z 2015 r.

W zaprezentowanym przykładzie grafizmu mężczyzn jako cech nawykowe, które wykazują stabilność na przestrzeni 18 lat wskazać należy m.in.: ogólny obraz pisma i jego czytelność, wielkości pisma oraz jego zależności pomiarowe pomiędzy wysokością elementów śródlinijnych pisma a wysokością elementów podlinijnych pisma, ruch zamachowy aparatu piszącego inicjujący owale w małych literach -a- oraz nadający kierunek ich kreślenia, sposób inicjacji dużych liter -M-, małych liter -r- jak również modelunek detali finalnych małych liter -n-. W przedstawionych próbkach pisma różnice widoczne są jedynie w kierunku przebiegu i modelunku linii podstawowej wyrazów oraz kącie kreślenia pisma.

Nawyki pisarskie na przykładzie zapisów wykonanych przez tę samą osobę (kobietę) w różnych okresach czasowych na przestrzeni 44 lat.

R1 zapis pochodzący z 1973 r. R1 zapis pochodzący z 2007 r. R1 zapis pochodzący z 2017 r.

W zestawionych powyżej wzorach pisma, pomimo upływu 44 lat od złożenia pieszego rękopisu do nakreślenia ostatniej próbki badawczej, we wzorach możliwe jest doszukanie się nawyku pisarskiego. Wśród cech stabilnych badanego grafizmu wskazać należy m.in. kąt kreślenia pisma, kierunek linii podstawowej wyrazów, impuls pisma, sposób łączenia gramm bocznych w dużych literach -K-. Ruch aparatu piszącego nawykowo modelując odmiany dużych liter -K- na wzór zbliżony do elementarzowych form tych liter, sposób inicjacji owali w małych literach -a- oraz minuskułach -o- czy sposób inicjacji małych liter -r-. W okresie pomiędzy 2007 r. a 2017 r., prawdopodobnie za sprawą pogorszenia się stanu zdrowia piszącej (w 2016 roku pisząca przebywała wielokrotnie w szpitalach lecząc choroby różnych organów) uległa zmianie wielkość jej pisma, obniżyła się jego klasa, część znaków graficznych upodobniła się do form elementarzowych. Pomimo dostrzeżonych zmian wskazanego grafizmu wskutek czynników zewnętrznych i prawdopodobnie stanu zdrowia autorki część cech nawykowych jej grafizmu przetrwała przez 44 lata.

Z obserwacji poczynionych przeze mnie, w toku badań porównawczych na przykładach grafizmów kilkuset osób wynika, iż o nawykowości w grafizmie człowieka można mówić przede wszystkim badając różne zamachowe aparatu piszącego w trakcie przenoszenia na podłoże pisarskie cech konstrukcyjnych pisma. Częstym zmianom ulegają m.in. takie cechy, jak wielkości pisma, jego ogólny obraz, kąt kreślenia pisma czy kierunek linii podstawowej wyrazów, co również można dostrzec na przykładzie zaprezentowanych powyżej rękopisów.

Podsumowanie

W trakcie badań identyfikacyjnych pisma ręcznego z wykorzystaniem metody graficzno-porównawczej głównym przedmiotem aktywności badacza jest nawyk pisarski. Jest to zespół cech pisma stabilnych, niezależnych od zmieniających się warunków w grafizmie konkretnego człowieka. Jako funkcjonalne w badaniach identyfikacyjnych pisma ręcznego wykonywanych wskazaną metodą należy uznać pismo, w którym możliwe jest ustalenie i przebadanie cech nawykowych, tj. ustabilizowanych i zindywidualizowanych ruchów aparatu piszącego, którymi kreślone są poszczególne detale znaków graficznych oraz ich zespoły. W badaniach identyfikacyjnych pisma ręcznego nie wystarczy ustalenie zgodności samych konstrukcji znaków graficznych oraz ich zespołów w obrębie materiału dowodowego, oraz materiału porównawczego, a ustalenie jakie ruchy aparatu piszącego były ich siłą sprawczą. W kontekście poczynionych uwag, ustalenie przez badacza zindywidualizowanych nawyków pisarskich jest najistotniejszym elementem badań identyfikacyjnych pisma oraz determinuje proces badawczy w ramach metody graficzno-porównawczej. Jeśli w piśmie nie uda się ustalić i przebadać nawyku pisarskiego, zdaniem autora dany rękopis nie może być przedmiotem pozytywnej lub negatywnej identyfikacji w ramach metody graficzno-porównawczej badania pisma.

Bibliografia

- Bartosiewicz J., *Problematyka błędu w badaniach porównawczych pisma ręcznego i podpisów*, „Problemy Kryminalistyki” 1994, nr 206.
- Góska Z., *Psychometryczne właściwości Analizy pisma ręcznego – przegląd badań*, [w:] „Psychologia”, Warszawa 2007 nr 7.
- Gruza E., Goc M., Moszczyński J., *Kryminalistyka – czyli rzez o metodach śledczych*, Warszaw 2008.
- Kegel Z., *Dowód z ekspertyz pismoznawczej w polskim procesie karnym*, Wrocław 1973.
- Koszela J., *Zmiany Parametrów podpisów uproszczonych i paraf w warunkach wyłączonego automatyzmu kreślenia*, „Zeszyty Metodyczne” Warszawa 2003 r. nr 18.
- Koziczak A., *Metody pomiarowe w badaniach pismoznawczych*, Kraków 1997.
- Maruszewski M., Reykowski J., Tomaszewski T., *Psychologia jako nauka o człowieku*, Warszawa 1967.
- Owoc M., *Modele matematyczne w ekspertyzie podpisów*, [w:] Z. Kegel, (red.), *Problematyka Dowodu z ekspertyz dokumentów*, t.2, Wrocław 2002.
- Skubisz-Ślusarczyk S., *Przegląd metod badawczych wykorzystywanych w badaniach pisma ręcznego w Polsce*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”, Wrocław 2015.

Źródła elektroniczne

<https://pl.wikipedia.org/wiki/Pismo>.

T. Widła – wywiad „Od pisma do człowieka”, <https://www.us.edu.pl/od-pisma-do-czlowieka>